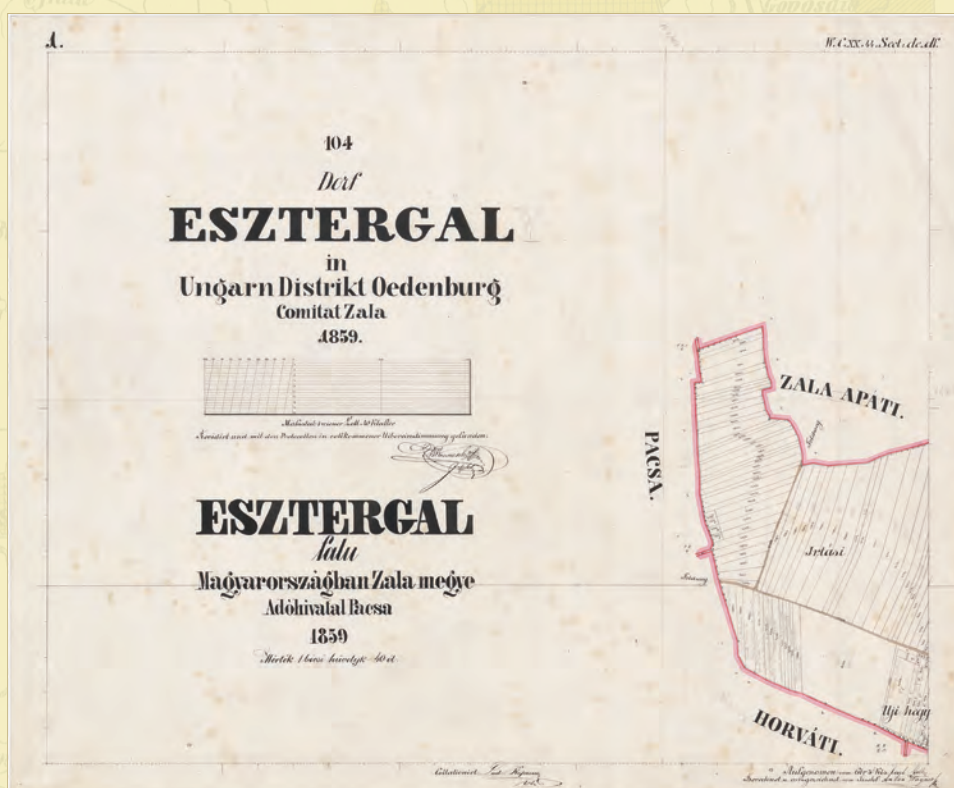

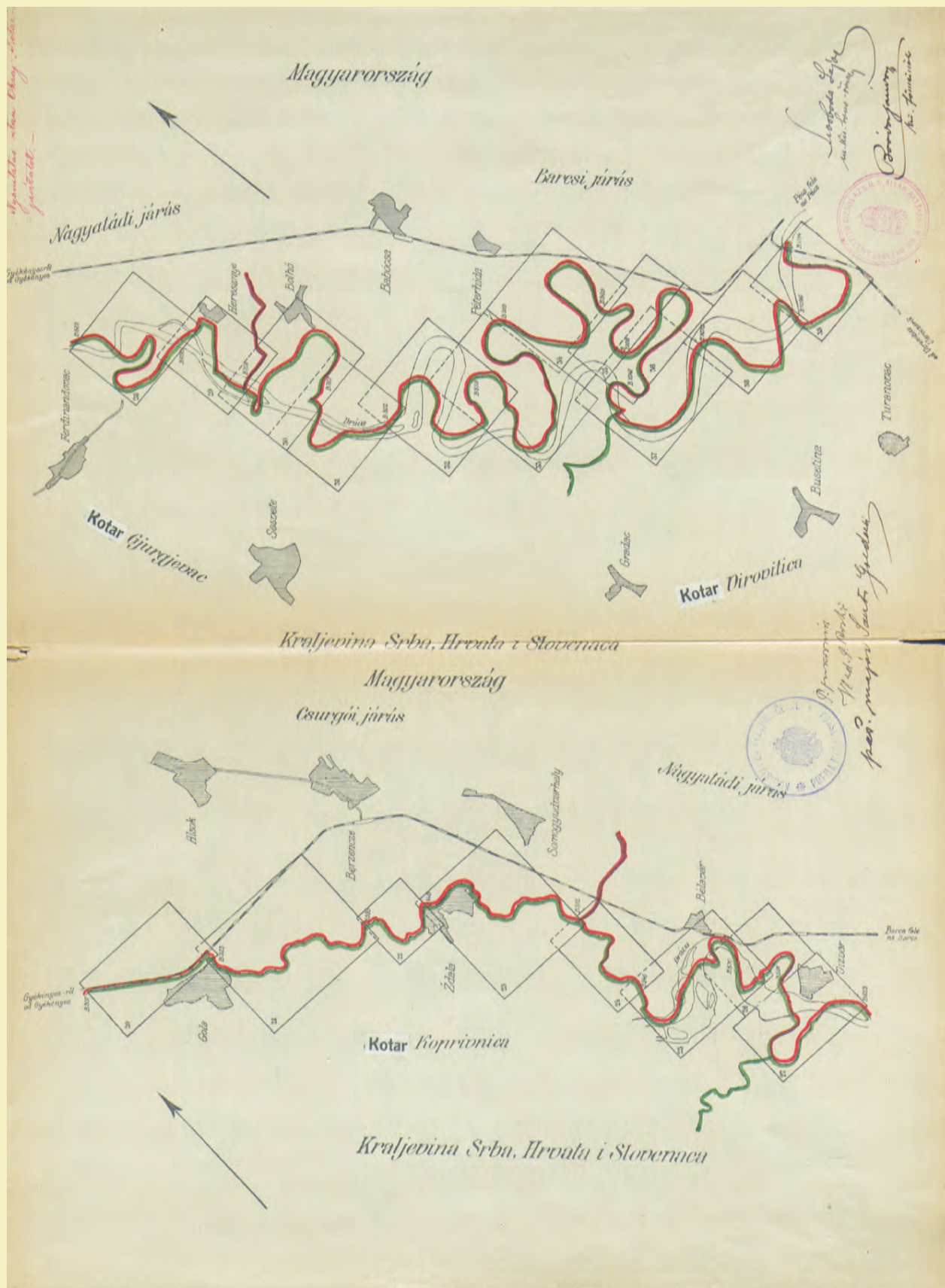
CATASTRUM

ÉVNEGYEDES KATASZTERTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT

- Török Enikő: A soproni ideiglenes kataszteri térképtár, 1857–1860
- Reisz T. Csaba: A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. Címtárak, hivatalos közlönyök, adatbázisok
- Suba János: Az Állami Földmérés szerepe a trianoni határok kijelölésében, kitűzésében. A magyar–jugoszláv határszakasz
- Szentpéteri József: Történelmi idők lenyomata: a tépei avar fejedelmi kincs
- Iván Gyula: Kataszterizáljuk a világot! A modern kataszter gazdasági jelentősége
- OTKA-pályázatok

■ Az 1:75 000 határterkép nyomtatás után javított példányának széhenye, Boódor János főmérnök aláírásával (MNL OL, S 15 - Lad. VV. I. - Fasc. 2. - No. 3/4.). L. ehhez Suba János cikket.

■ ■ ■ ÖTÖS AZ ÉVFOLYAM!

A *Catastrum* irigylésre méltó helyzetben kezdheti az ötödik évfolyamot, mert a Nemzeti Kataszteri Program Nonprofit Kft. a 2017. évi számok ismeretében ebben az évben is biztosítja a megjelenés valamennyi költségét.

Folyóiratunk a korábbi években megszokott tematikai sokszínűsége törekedve folytatja az immár több mint 150 éves magyar kataszteri felmérésnek és előzményeinek a vizsgálatát, a tevékenység és az intézményi háttér történetének feltárását. Szervezet és annak tagjai, alapfeladatok és a szaktudást elismerő rendkívüli megbízások, tegnap, ma és holnap – van még téma bőven, amely lapunk hasábjaira kívánczik.

A *Catastrum* nagyra vágyó célt tűzött maga elé, mert a magyar katasztertörténeti irodalom egyik alapfolyóiratává szeretne válni, és ezt csak egy módon teheti, ha a szakmai publikációknak helyet adva, kiszámítható feltételekkel jelenik meg. Erre most is meglesz az esély.

■ ■ ■ TARTALOM

■ Török Enikő: A soproni ideiglenes kataszteri térképtár, 1857–1860	3
■ Reisz T. Csaba: A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. Címtárak, hivatalos közlönyök, adatbázisok.....	15
■ Suba János: Az Állami Földmérés szerepe a trianoni határok kijelölésében, kitűzésében. A magyar–jugoszláv határszakasz	26
■ Szentpéteri József: Történelmi idők lenyomata: a tépei avar fejedelmi kincs	41
■ Iván Gyula: Kataszterizáljuk a világot! A modern kataszter gazdasági jelentősége	53
■ OTKA-pályázatok – A magyarországi hódoltság és hódoltsági peremvidék kataszteri iratainak (tapu defter) feldolgozása (OTKA K 108919). Szakmai beszámoló a negyedik évről (2017)	59

CATASTRUM ■ Évnegyedes katasztertörténeti folyóirat ■ V. évfolyam, 1. szám

A borítón: Esztergály térképének első szelvénye, felmérte Karl Rolke 1859-ben (MNL OL, S 78 - 307. téka - Esztergály -2.), l. ehhez Török Enikő cikkét.

Alapítva: 2013 ■ Megjelenés gyakorisága: negyedévente ■ Alapító: Magyar Nemzeti Levéltár (MNL)

■ Kiadó: Herman Ottó Intézet Nonprofit Kft. (HOI) ■ Címe: 1223 Budapest Park u. 2. (info@agrarlapok.hu)

■ Felelős kiadó: Bárányné Erdei Rita ügyvezető ■ Telefon: (06 1) 362-8100, honlap: www.agrarlapok.hu

Szerkesztőbizottság:

Dr. Béres András (HOI), dr. Szinay Attila (Földművelésügyi Minisztérium), dr. Váczy Attila (Nemzeti Kataszteri Program Nonprofit Kft.), Varga Felicián (Budapest Főváros Kormányhivatala, Földmérési, Távérzékelési és Földhivatali Főosztály).

Szerkesztőség:

Címe: 1014 Budapest, Bécsi kapu tér 2–4. ■ E-mail: info@catastrum.hu ■ Honlap: www.catastrum.hu

 www.facebook.com/catastrum

Főszerkesztő: Reisz T. Csaba (MNL) ■ Felelős szerkesztő: dr. Török Enikő (MNL) ■ Szerkesztők: dr. Pásztai László (Országos Széchényi Könyvtár), Varga Felicián (BFKH FTFF) ■ Olvasószerkesztő: Reményi József Tamás.

■ Kézirat-előkészítés: Dávid Ildikó

A szerkesztőség kéziratokat nem őriz meg és nem küld vissza.

A nyomdai munkálatokat végezte: HunPress Nyomda – ADU-PRESS Kft. 1139 Budapest, Fáy u. 5.

Előfizetés: a kiadónál ■ Előfizetés egy évre 2800 Ft, számonként 750 Ft.

Támogató: Földművelésügyi Minisztérium, Nemzeti Kataszteri Program Nonprofit Kft.

ISSN 2064-5805

SUMMARY

TÖRÖK Enikő: The Temporary Cadastral Map Archive of Sopron, 1857–1860

torok.eniko@mnl.gov.hu

The cadastral map archive of Sopron was founded in 1857 to keep, and copy the survey work segments, and to prepare the maps for lithography. The map archive was temporarily placed in the building of the 1st Survey Office, which rented a house from Károly Tibolth. Karl Rolke, 3rd grade engineer was appointed as the manager of the map archive, however he did not get the title of map archivist. The position of map archivist was advertised, and Anton Buttula, survey inspector managing the technical activities of the provisory in the Sopron tax district, got the position in 1858. The problem of the permanent place of the map archive was solved in 1860, at least for 10-15 years; the halls of the archive were created in the first floor of the former tax office.

REISZ T. Csaba: The Sources of Cadastral History Prosopography. Directories, official periodicals, databases

reisz.t.csaba@mnl.gov.hu

Several bibliographic and archival sources provide data for the preparation of biographies and career histories of people working in the cadastral survey. Significant help is provided by directories of names and addresses, the general and official, professional periodicals, as well as the online data bases, which often included the above listed sources, in the reconstruction of the career path.

SUBA János: The Role of the State Land-survey in the Definition of the Trianon Borders. The Hungarian-Yugoslavian Border Sequence

suba.janos@mail.militaria.hu

The definition, and mapping of the Trianon border line, as well as the documents were prepared by the International Border Committees between 1921 and 1925. The countries concerned had to supply the engineers and the cartographers. The Hungarian government appointed the cadastral engineers of the State Land-survey (Cadastral Survey) to participate in the work, because only the civic land survey had official organisation before 1918. The chosen cadastral engineers entered the technical department of the border defining committee from the different land survey directorates. The triangulator engineers were provided by the Triangulation Office.

SZENTPÉTERI József: Footprints of Historic Times; the Treasure of an Avar Leader at Tépe

szentpeteri.jozsef@btk.mta.hu

Golden and silver objects were found in the vicinity of Tépe, situated in County Hajdú-Bihar (former County Bihar), at the end of 1911. The man and his two sons who found the treasure kept their luck a secret, and the majority of the objects were most probably melted down. Nevertheless, some pieces were noticed by museum experts; the impressive finds, which had been prepared in the Byzantine imperial court and originate most likely from the Avar Khagan's treasury from the middle or second half of the 7th century AD, are now part of the collection of the Hungarian National Museum. The study aimed at establishing the location of the finds and reconstructing the circumstances of the finding uses mainly cartographic sources (military surveys, cadastral data and hand-written maps) as well as contemporary, authentic meteorological data.

IVÁN Gyula: Let Us Cadastre the World! – Importance of modern cadastre in economy

ivan.gyula@bfkh.gov.hu

The paper deals with the importance of cadastre in economy. Registry of Land related rights, restrictions and responsibilities, together with the location and size of land give the foundation of the modern cadastral systems. These pieces of information compose the base infrastructure of national economies. The role of cadastre in the relation between human and land has been analyzed and found, that the cadastre is the basic system, which provides the functioning of assets of people as capital, facilitating the economic, social and environment development. The example of South Korea has been showed as the key-role of cadastre in the foundation of development of a country, and the enhancement of national economy by modern cadastral tools.

TÖRÖK ENIKŐ

*A soproni ideiglenes kataszteri térképtár, 1857–1860**

A Habsburg Birodalomban 1822-ben rendelték el, hogy minden tartományban, ahol a kataszteri felmérés a 200 négyszögmérőföldet eléri, térképtárost (térképtárnok, Mappenarchivar) kell alkalmazni. Az 1824. évi felmérési utasítás is megerősítette ezt a rendelkezést.¹

Az 1854. évi, a pénzügyigazgatósági kerületi osztályoknak szóló hivatali utasítás és az 1856. évi felmérési utasítás is rendelkezett a magyarországi térképtár felállításáról, amikor, úgymond, eljön annak az ideje. A térképtár feladatai közé tartozott azoknak a felmérési munkarészeknek az őrzése, amelyek a felszólalásokhoz, a kiigazításokhoz, a nyilvántartásokhoz, az országhatár-felmérésekhez, a térkép- és jegyzőkönyvmásolatok elkészítéséhez, a térképek litografálásának előkészítéséhez és az egyéni birtokívek összeállításához szükségesek.²

Már 1856-ban igény mutatkozott a földbirtokosok, például hg. Esterházy Pál részéről arra, hogy a tagosításokhoz, elkülönítésekhez és különféle birtokrendezésekhez másolatot kaphassanak a részletes felmérésekből, térítés ellenében. Vacano Fülöp felmérési igazgató is támogatta a felmérési munkarészek másolásának biztosítását. Javaslatára szerint a felmérési személyzet munkaidőn kívül végezhetné a másolást, vagy bérmunkásokat (Akkordarbeiter) alkalmazhatnának erre a feladatra, munkájukat a felmérési felügyelő vagy a térképtáros ellenőrizhetné. A

földbirtokosokat viszonzásul kötelezte volna arra, hogy a birtokviszonyokban beállt változásokat jelentsék a kataszteri hivataloknak, és azokat helyszíni ellenőrzést követően a mérnökök az eredeti térképre kárminvörös színnel be tudták volna vezetni. Vacano azt is fontosnak tartotta, hogy a magyarországi kataszteri térképeket ne színezzék, csak úgy írják meg, ahogy a litografálásához előkészített példányokat: csak az utakat, folyókat és épületeket jelöljék halvány színekkel, a művelési ágakat ne színezzék. Ezt azzal indokolta, hogy a térképek színezése miatt a nedvesség deformálja a papírt, ami nem tesz lehetővé pontos birtokrendezést, másrészt a változások vezetése sem lesz elég jól látható az eredeti térképen. A színezés elhagyásával több idő jut a pontos területszámítás elvégzésére a téli munkaszakaszban. Alois Hawliczek, a bécsi kataszteri főigazgatóság felmérési referense is támogatta Vacano javaslatát. Kiemelte, hogy az eredeti térképek színezését már 1849-ben eltörölték abban az esetben, ha egy új tartomány felmérése kezdődött, mivel a színezés miatt a térkép nem őrzi meg eredeti geometriai pontosságát.³

A főigazgatóság nem engedélyezte, hogy a felmérési alkalmazottak másolják a térképeket és a jegyzőkönyveket, hanem hozzáláttak a soproni térképtár kialakításához, illetve a bécsi központi térképtár (Zentralmappenarchiv) és a háromszögelési iroda (Triangulierungskalkulbureau)

* A bécsi kutatásaimat (2015, 2017) a Klebelsberg Kuno-ösztöndíj támogatásával végeztem. Ezúton is köszönöm Oross Andrásnak, a bécsi magyar levéltári delegátusnak a kutatásban nyújtott segítségét.

1 Österreichisches Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, Neue Hofkammerarchiv und Finanzministerium (= ÖStA, FHKA NHK) Katasterabt. Akten 409. 40150/1857. *Instruction zur Ausführung der zum Behufe des allgemeinen Catasters in Folge des 8. und 9. Paragraphes des Allerhöchsten Patentens vom 23. December 1817 angeordneten Landes-Vermessung*. Wien, 1824. 86. A horvátországi térképtárakról I. MIRELA SLUKAN: *Katastarska dokumentacija Arhiva mapa u Hrvatskom državnom arhivu. Arhivski vjesnik*, 43. (2000) 141–143. A felmérési utasításokról I. REISZ T. CSABA: A kataszteri felmérési utasítások. *Catastrum*, 2. (2015) 1:3–10.

2 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 425. 24574/1858. TÖRÖK ENIKŐ: A „földképi”, azaz felmérési igazgató hatásköre az 1854. évi előírások szerint. *Catastrum*, 4. (2017) 2:22., 25. *Instruction zur Ausführung der zum Behufe des allgemeinen Katasters in Folge der Allerhöchsten Patente vom 23. Dezember 1817 und vom 20 October 1849 angeordneten Landes-Vermessung*. Wien, 1856. 4., 23., 72., 83. A német nyelvű utasítás és annak modern magyar fordítása – Tuza Csilla munkája – elérhető a *Catastrum* honlapján (www.catastrum.hu).

3 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 384. 3666/1856., 390. 6549/1856., 390. 6614/1856.

alkalmazottait bízták meg ezzel a feladattal, vagyis az érintett dokumentumok egy részét el kellett küldeni Bécsbe. A központi térképtár számára külön utasításban szabályozták a soproni adókerület térképeinek másolását: *Instruction für das k.k. Centr. Mappen-Archiv über das Verfahren bey Anfertigung der von Privat-Partheyen nachgesuchten Catastral-Mappen- u. Protocolls-Copien, des Ödenburger Statthalt.-Gebieths*. A munkát a főigazgatóság felmérési felügyelője, Karl Kummer Ritter von Kummersberg (1797–1877) és a háromszögelési iroda számvizsgálója, Karl Graf ellenőrizte. A központi térképtár és a háromszögelési iroda alkalmazottai (Karl Graf, Konstantin Bodnarz, Ferdinand Haumer, Johann Loos, Anton Lesk, Eduard Bauer, Emanuel Czulik, Johann Marek, Franz Koffer, Stefan Marincovich, Josef Schimek) végezték a másolást munkaidőn kívül az iroda helyiségeiben. 1857. szeptember közepén küldte el a soproni ideiglenes térképtár 12 burgenlandi település (Szarvkő, Tormafalu, Lorettom, Szárazvám, Lajtaszentmiklós, Lajtaújfalu, Radafalva, Pecsényéd, Siklósd, Büdöskút, Lajtaszék, Vimpác) szelvényeit és jegyzőkönyveit ládákba csomagolva Bécsbe, és következő év májusára készültek el a munkával. A másolatokat hg. Esterházy lajtaújfalui bányahivatala rendelte meg, és csaknem 700 forintot fizetett értük.⁴

Karl Rolke, a térképtár vezetője (1857–1858)

1856 végére 94 négyszögmérföldet ért el a felmért terület nagysága a soproni adókerületben, és a munkaterv s0zerint a következő év végére megközelítőleg 634 négyszögmérfölddel számoltak. (1857. október végén már 634,6 négyszögmérföldnél tartottak.) Ezért 1857 első felé-

ben elrendelték a soproni ideiglenes térképtár (provisorisches Mappenarchiv in Ödenburg) felállítását, amelyben egy kerületi mérnök (Distriktsgeometer) látja el a térképtárosi feladatokat és bér munkásokat alkalmaznak. Vacano és Forst Lőrinc soproni pénzügyi főtanácsos a csehországi származású Eberhardt Hugó (Libkovice, 1825–1826 k. – ?, 1897. 09. 15.) 4. oszt. mérnököt javasolta erre a posztra. Hawliczek azonban nem támogatta ezt a kezdeményezést, mivel Eberhardt fiatal és egészséges volt, valamint nem rendelkezett kellő tapasztalattal, ezért őt inkább terepmunkára küldték. Ellenben Karl Rolkét alkalmasnak találta Hawliczek, és július 7-ével meg is bízták a térképtár vezetésével, de nem nevezték ki térképtárosnak.⁵

A morvaországi Karl Rolke (Lanškroun, 1822. 10. 27. – ?, 1862) nem volt sokkal idősebb Eberhardtnál, de sokat betegeskedett. Két osztályt végzett szülővárosában, gyakorlatban sajátította el a felméréshez szükséges műszaki ismereteket. 1841-ben kisegítőként (Gehilfe) dolgozott a csehországi kataszteri felmérésnél. 1845-től Galíciában segéd, ahol 1852-ben 4. osztályú, 1855-ben pedig 3. osztályú mérnökké léptették elő. Bukovinából rendelték Magyarországra, 1856. június 6-tól vett részt a soproni adókerület részletes felmérésében. Júliusban viszont a térképtár vezetésével bízták meg, ő vette át a beérkezett felmérési dokumentumokat, ellenőrizte a bér munkások munkavégzését.⁶

1857 februárjában a főigazgatóság megbízta a soproni pénzügyigazgatási osztályt a térképtár elhelyezésére alkalmas épület kiválasztásával. Mitis Ferdinánd, a soproni pénzügyigazgatási osztály és a soproni kerületi adóbizottmány elnöke az I. felmérési felügyelőség épületét – a Tibolth Károly (1806–1873) hely-

4 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 390. 6549/1856., 399. 6592/1857., 408. 37433/1857., 425. 27069/1858.

5 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 390. 6549/1856., 402. 14646/1857., 404. 22369/1857., 406. 30276/1857., 409. 40150/1857. Eberhardtról l. ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 328. 1147/1853. Halálozások. *Kataszteri Közlöny*, 6. (1897) 10:235.

6 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 397. 1051/1857., 398. 3645/1857., 399. 6640/1857., 404. 22195/1857., 405. 27328/1857., 406. 30276/1857., 454. 34105/1859., Bücher 147. *Schematismus des Königreichs Böhmen (= Schematismus Böhmen)*, 1841:39. *Provinzial Handbuch der Königreiche Galizien und Lodomerien (= Handbuch Galizien)*, 1845:94., 1846:92., 1847:99., 1848:123., 1849:80., 1850:80., 1851:197., 1852:183., 1853:197., 1854:203., 1855:172. A sematizmusok és az 1859. évi minősítési táblázat adatai ellentmondanak Rolke kataszteri munkaviszonyának kezdetét illetően, a minősítési táblázat szerint 1849. október 10-től dolgozott a kataszternél.

REISZ T. CSABA

A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. Címtárak, hivatalos közlönyök, adatbázisok

Címtárak

Egy szervezet strukturális összetettsége, tevékenységi köreinek tartalmi és/vagy területi kiterjedése, az abban részt vevők nagy száma miatt a hatékony működéshez elengedhetetlenül hozzátartozott olyan adattárak elkészítése, amelyekben a szervezeti hierarchia rendjében az egységek neve, címe, tisztségviselői szerepeltek. Ilyen összeállítások voltak az egyházi kalendáriumok, sematizmusok, illetve a katonai almanachok és sematizmusok, amelyeket a 18. századtól kisebb-nagyobb időközönként (utóbbiak esetében évenként) nyomtatásban adtak közre a szervezetrányító főhatóságok.

A legösszetettebb szervezet, az állam működéséhez is szükség volt ilyen hivatali és személyi adattárra, „állami kézikönyvre”. Az első ilyen névtár, amelyik magyarországi kataszteri felmérésekre adatot szolgáltatott, az osztrák császárság udvari és állami sematizmusa.¹ Az 1856–1885 közötti időszakra hiánypótlóak az adatai, mert ebben az időben csak néhány hazai ágazati vagy országos névtár jelent meg, szükség szerint, nem évi gyakorisággal. Az osztrák császárság névtára 1856–1860 között, 1866-ban és 1868-ban, majd 1874-től évente jelent meg, az egyes kötetek területi alapon sorolják fel az intézményeket.²

Az osztrák–magyar kiegyezést (1867) követően kiépülő magyar államszervezet sem nélkülözhetette a szervezeti adattárakat. Először egy-egy – de nem mindegyik – tárca készítette el saját szervezete adattárát, élen járt ebben a Pénzügyminisztérium, amely 1868-ban ügy- és személyzeti beosztást, 1869-ben, majd 1873-ban a tárgyévre vonatkozó tiszti címtárat bocsátott ki.³ A kiadványok követték az osztrák tiszti címtár adatközlését, de attól eltérően a teljes személyi állományt közölték a munkakörök rendjében. A földművelési, ipari és kereskedelmi (1871), az igazságügyi (1872, 1879), majd a belügyi (1873) tárca szakterületi címtárát követően önálló ágazati adattárak nem jelentek meg, mert helyüket (adattartalmukkal) átvette az országos tiszti címtár.

A Központi Statisztikai Hivatal állította össze és adta ki a *Magyarország tiszti cím- és névtára* köteteit, amelyek tartalmazták a polgári korszak (1867–1948) állami tisztviselőinek, alkalmazottainak, valamint egyes magánszervezetek tisztviselőinek nevét (később kitüntetéseit). A címtár 1873-ban, 1875-ben, 1879-ben, majd 1884-ben jelent meg az az évi – május 1-jétől hatályos – állapot közreadásával. 1886-tól 1918-ig évente, majd 1927-ben újraindulva, 1933–1934 kivételével egészen 1944-ig ismét évente jelent meg. A kataszteri szerve-

1 *Hof- und Staatshandbuch des österreichischen Kaiserthumes*. Wien, 1844–1873, továbbá *Hof- und Staatshandbuch der Österreichisch-Ungarischen Monarchie*. Wien, 1874–1918. Az osztrák állami adattárakat online l.: <http://alex.onb.ac.at/shb.htm>.

2 A kataszteri felmérésekhez kapcsolódó címtárak áttekintését adtam korábban: REISZ T. CSABA: Külföldi mérnökök a magyarországi kataszteri felméréseknél. *Archivarium historicorumque magistra: Történeti tanulmányok Bak Borbála tanárnő 70. születésnapjára*. Szerk.: KÁDÁR ZSÓFIA – LAKATOS BÁLINT – ZARNÓCZKI ÁRON. Bp., 2013. 189–215. A magyarországi kataszteri felmérésben részt vevők korábbi szakmai tevékenységéhez felhasználható, 1850 előtti örökös tartományokbeli, valamint az osztrák általános címtárakhoz l. TÖRÖK ENIKŐ publikációit a *Catastrumban*: Az 1850-ben kinevezett kataszteri főmérnökök. 3. (2016) 1:26–34., A mérnökök feladatai a dülönkénti felmérésnél. 4. (2017) 1:3–14., A „földképi”, azaz felmérési igazgató hatásköre az 1854. évi előírások szerint. 4. (2017) 2:15–28. (= TÖRÖK, 2017), A magyarországi részletes felmérés vezetői 1856–1857-ben. 4. (2017) 3:3–13.

3 *A m. kir. pénzügyminisztérium ügy- és személyzeti beosztása. 1868-ik évi Január 1-től kezdve*. Buda, 1868. *Magyar Királyi Pénzügyminisztérium és alárendelt hivatalainak tiszti névtára 1869-dik évre*. 1. évf. Buda, 1869. *A magyar királyi pénzügyminisztérium és alattas hivatalainak tiszti névtára 1873. évre*. Buda, 1873.

Országos kataszteri felmérés.

A) Magyarország.	Felmér. növendékek: Thanoffer Lajos. Rusinyák Antal. Bobek Antal. Nutz Agoston. Csomor Elemér. Poppl János. Drionka Mihály.	Főmérnökök: Tins József. Vrabetje János. Mérnökök: Kracsun Miklós. Hödl Fridolin. Kinzl Gusztáv. Badin Róbert. Kurecska István. Basch Nándor.
I. Háromszögméreti számitó hivatal.	2. Szatmár: Felügyelő: Hauschka János. Főmérnök: — Mérnökök: Url Gyula. Kardos Lajos. Szeles Mihály. Schattelesz Mihály. Brunner Károly. Szánthó Árpád.	Önállóan működő mérnök-segédék: Halászy Endre. Supencs György. Szavanescu Romulus. Balázs Béla. Klekner Károly. Dantsek Aron.
Budapest: (I. Verbóczy-u. 7.)	Önállóan működő mérn.-segédék: Höffer Ferencz. Istoka Dávid. Gáspár József. Kubinyi Ferencz. Zarubay István. Martos Béla. Glück Ferencz. Gaál Ferencz. Karap Géza. Novotny Gyula. Fehér Endre. Mudrics Antal. Joó Endre. Gyurik Mihály.	Mérnök-segédék: Kelecsényi Alajos. Cuckovics Milován. Nagy Imre. Rozgonyi Barnabás. Horn Dávid.
Főnök: Launé Ede.	Felm. növendékek: Prodanović Tihamér. Skala Vincze. Darabant Jenő. Musin Sándor.	Felm. növend.: Rónai Lajos. Semdner Emil. Zakaba Miklós. Ujhelyi József. Bíró Ákos. Gercsák Dusan. Božić Gergely. Sipos Rezső.
H. sz. főmérnökök: Sadtler Róbert.	3. Eger. Felügyelő: Radinszky László. Főmérnök: Gazdik Ferencz. Brousil Ignác. Mérnökök: Princz János. Gombos László. Glokker Ottó. Simonyi Gyula. Feitecher János. Székely János. Kovács Imre. Pihál Gyula. Márkus Gábor. Lenárt István. Titze Otto.	5. Pozsony: Vezető-főmérnök: Maczek József. Főmérnökök: Drexler Pál. Pillmann József. Wurm Adolf. Kovács Miklós. Kulka Henrik. Pécs István.
Gally Ignác.	Mérnök-segédék: Véghe Rezső. Südi Aladár.	Mérnökök: Markovics Henrik. Szabó Béla. Sandrik Mihály.
Jáhl Antal.	4. Temesvár: Felügyelő: Bayer Bernát.	Önállóan működő mérnök-segédék: Fussl Emil. Goda Gyula. Strobl Ferencz. Vidák István. Dologh Jenő. Gaál Elemér. Simonszky Kálmán. Török János. Niklási Gyula.
Farnik Adolf.		Felm. növendékek: Weisz Simon. Barbur János. Malatinszky László. Klobucky Márton. Zábó György. Schindler Gyula. Münzger Gyula.
Kovács Árpád.		6. Pozsony: Felügyelői vezető: Hönig László, felügyelő.
Selymesy Béla.		
Dobrovič Győző.		
H. sz. mérnökök: Bottfy Vilmos.		
Szabó László.		
Spinner György.		
Fleischer Kálmán.		
Reiber Henrik.		
H. sz. mérnök segédék: Kuhn Gyula.		
Vucskics Zoltán.		
Havas József.		
Smeisz Agoston.		
Hodossy Béla.		
Roszler Pál.		
Mérnöksegéd: Szücs Dénes.		
II. Határleirási osztályok.		
Belényes:		
Mérnök: Ekker József.		
Nagy-Tapolcsány:		
Mérnök: Andrassy Béla.		
III. Felmérési felügyelő-ségek.		
1. Kassa:		
Felügyelői vezető: Soós Aladár, felügyelő.		
Főmérnökök: Mayer Vilmos.		
Dolesch Gyula.		
Holley Ferencz.		
Timcsák Mór.		
Mérnökök: Dora János.		
Remenár Géza.		
Önállóan működő mérn.-segédék:		
Kanyák Károly.		
Riebszam Jakab.		
Kassay István.		
Ropcsók Elek.		
Ifj. Molnár József.		
Orosz József.		
Hartmayer Károly.		
Szántó János.		
Szereday Ferencz.		

■ Magyarország tisztai cím- és névtára, 1901. A kataszteri felmérés szervezete és az ott dolgozó tisztviselők (részlet)

zet tagjainak szolgálati helyét és munkakörét szemben pontosságuk okán előnyben részesí- is viszonylag jól lehet rekonstruálni a címtár tendők a szolgálati nyilvántartások és a később alapján, bár megjegyzendő, hogy adataival tárgyalandó hivatalos közlönyök.⁴

4 A szolgálati nyilvántartásokra l.: REISZ T CSABA: A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. Törzskönyvi lap, szolgálati és minősítési táblázat. *Catastrum*, 4. (2017) 2:29–48. (= REISZ, 2017)

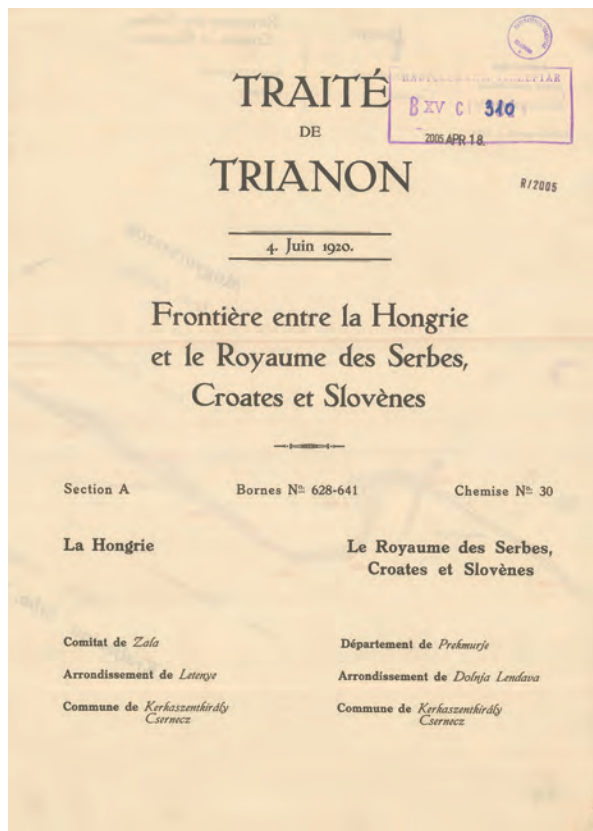

SUBA JÁNOS

Az Állami Földmérés szerepe a trianoni határok kijelölésében, kitűzésében A magyar–jugoszláv határszakasz

A határmegállapító bizottság 1921. augusztus 1-jén alakult meg Párizsban. Elnöke az angol David Cree ezredes volt. Tagjai francia részről Maurice Marminia alezredes, olasz részről Giovanni Valvassori vezérkari ezredes, japán részről Heidsuke Yanagawa alezredes voltak. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyságot Vojin I. Čolak-Antić ezredes, Magyarországot Vassel Károly vezérkari ezredes képviselte.¹

■ A trianoni békében megállapított magyar–szerb–horvát–szlovén határ A szakaszának címlapja (HM HIM Hadtörténeti Térképtár, B XV C 310)

A magyar–jugoszláv határmegállapító bizottság műszaki delegációja

A határmegállapító bizottságoknak, illetve az érdekelt államok delegációinak a legfontosabb feladata az újonnan megállapított határvonal kitűzése, kövekkel való állandó megjelölése, számszerű felmérése, térképezése és a határleírási jegyzőkönyvek elkészítése volt. Erre a célra az érdekelt államok mindegyike a bizottság rendelkezésére bocsátotta a szükséges mérnököket.

Ezután kezdődtek el a tulajdonképpeni térképezési munkálatok, amelyeket az elnök és a két érdekelt állam biztosainak ellenőrzése mellett a műszaki személyzet végzett. A magyar műszaki delegáció Bobek Antal műszaki tanácsos irányításával gyorsan és jól oldotta meg a feladatát, amely két részre oszlott: a helyszínen végzett háromszögelési, kitűzési, határvonal-tisztítási, mérési, helyszínelési és állandósítási munkálatok, valamint a – jugoszláv féllel szoros együttműködésben – térképezési és határleírási munkálatok.

A műszaki utasítás szerint a legfontosabb „operatív” szerv a központi iroda volt, amelyben a műszaki munkálatok menetét kidolgozták, a munkafelvételi jegyzőkönyveket felülvizsgálták. A központi műszaki iroda lelke, Boódor Sándor főmérnök a háromszögelési munkák terveit készítette el, valamint a fontosabb háromszögelési méréseknél és a szerb mérnökök munkájának ellenőrzésénél is közreműködött. Ő simította el a szerbekkel való együttműködés során a felmerülő műszaki

1 Az egyszerűség kedvéért a továbbiakban a jugoszláv nevet használom, mert a dokumentumokban is sokszor felbukkan ez a megnevezés, bár majd csak 1929. október 3-án lesz az ország hivatalos neve Jugoszláv Királyság.

természetű vitákat, valamint ő intézte az összes adminisztrációs és pénzügyi elszámolási teendőket, ezzel a bizottság magyar delegációjában a legnagyobb terheket viselte.

A külső mérési munkálatokra vezényelték 1922-ben Miklós Bertalan műszaki tanácsost, a háromszögeléshez Bloch László és Rapcsák Elek műszaki tanácsosokat, Zádor Ferenc főmérnököt, Bogisich Rezső, vitéz Peterdy Artúr, Kovács Károly mérnököt, összesen hat mérnököt a felméréshez és ellenőrzéshez.² 1923-ban Miklós Bertalan műszaki tanácsost a háromszögeléshez, Zádor Ferenc, Meggyessy László főmérnököt, Bogisich Rezső, vitéz Peterdy Artúr, Lengyel Jenő, Rehling József, Horváth Lajos, Kovács Károly és Kós Kálmán mérnököt, összesen kilenc mérnököt irányították a felméréshez és ellenőrzéshez.³ 1924-ben Zádor Ferenc, Meggyessy László főmérnököt, Bogisich Rezső, vitéz Peterdy Artúr, Lengyel Jenő, Rehling József, Horváth Lajos, Kovács Károly mérnököt, összesen nyolc mérnököt helyeztek a felméréshez és ellenőrzéshez.⁴

A Mura és a Dráva folyók magyar oldalának felméréséhez szükséges folyószabályozási művek szakzerű kitzűzését és a hajózási vonal megállapítását, valamint a jugoszláv oldalon az ott végzett hasonló munkálatok ellenőrzését a magyar delegáció felkérésére esetről esetre Scodnik Rezső miniszteri osztálytanácsos, a Nagykanizsai Folyammérnöki Hivatal vezetője végezte el.

A műszaki munkálatok általános menete

A határvonal szakaszolása

A bizottság az egész határvonalat hat, A, B, C, D, E, F jelzésű szakaszra osztotta. Az A

szakasz a Vend-vidéket foglalta magában, az osztrák határtól egészen a Lendva és a Mura folyók torkolatáig terjedt 95 km hosszán. A B szakasz e ponttól a Mura és a Dráva mentén a barcsi vasúti hídig húzódott 17 km hosszán. A C szakaszban 86 km hosszán a Dráva alkotja a határt, a szakasz Donji Miholjac községtől kb. nyolc km-re lévő pontig húzódott. A D szakasz a Dráva és a Duna közti baranyai területet 83 km hosszán foglalta magában. Az E szakasz a Duna és a Tisza közötti területen húzódott 135 km hosszán. Az F szakasz a Tiszától a román határig 50 km hosszán húzódott.

A műszaki munkálatok terve

Az új országhatárvonal felmérésének és térképezésének tervét a bizottság még a „*politikai határrendezés*” alatt állapította meg. A bizottság angol elnöke, az általa előzőleg porosz-lengyel határon végzett határmegállapítási munkálatokra hivatkozva azt kívánta, hogy a „*meglevő régi térképekbe egyszerű helyszíneléssel – minden különösebb mérnöki pontosság nélkül – rajzoltassék be a határvonal*”. Tekintettel azonban arra, hogy az új határvonal felmérése így is tetemes költségbe került és éppen ezen a határszakaszon csak régi, elavult felvételek voltak, amelyeknek térképeit a térképtárak elvesztése miatt nem tudták mind megszerezni, különösen pedig a magyar állam szempontjából igen fontos háromszögelések miatt a magyar határbiztos új felmérést, és pedig a magyar földmérés szabályai szerinti felmérést javasolt. Ezt a javaslatot érthető okokból a jugoszlávok is támogatták és a bizottság is a magáévá tette.⁵

A magyar delegáció is megszerkesztette a műszaki utasításait, amelyeknek a legfontosabb pontjai a következők voltak: a műszaki

2 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (= MNL OL), K 478 Miniszterelnökségi Levéltár, Határmegállapító Központi Iroda, Általános iratok (= K 478) 200/Jhmb.1921.

3 MNL OL, K 478. 21/Jhmb.1923.

4 MNL OL, K 478. 321/Jhmb.1923.

5 Az angol elnök azonban egy ideig nehezen tudott ebbe belenyugodni, és csak később, amikor látta a különbséget az ő mintája és a magyar felvételek között, „észrevette a magyar felmérés szabályainak praktikus voltát, teljes pontosságát és szabályszerű lefolyását, egyszerre érdekelődni kezdett munkálataink mibenléte iránt. Érdeklődése annyira ment, hogy ittléte alatt egész végig mindig szívesen, alaposan és lelkiismeretesen tanulmányozta a magyar földméréseket, különösen pedig a háromszögelést. Ez utóbbiról angol nyelven tanulmányt is írt, mit Angliában érdeklődés mellett elő is adott”. VASSEL KÁROLY: *A déli országhatár kitzűzése*. Nagykanizsa, 1924. (= VASSEL, 1924) 8.

SZENTPÉTERI JÓZSEF

Történelmi idők lenyomata: a tépei avar fejedelmi kincs

Az egykori Bihar vármegye (ma Hajdú-Bihar megye) derecskei járásához tartozó Tépe nagyközség határában, a települést körbefolyó Kálló-ér partján 1911. december 19-én mesés kincset találtak. A telektulajdonos, Ujvári Gábor helyi gazda és két nagykorú fia az ölükbe hullott szerencsét titokban tartották. Az értékes tárgyakon egymás között megosztottak, és ha az osztzkodás úgy kívánta, a leletek feldarabolásától sem riadtak vissza. A régiségek többségét

■ A tépei kincs előkerülésének helyszíne a 2015. augusztus 31-én tartott terepszemle idején (A szerző felvétele)

rövid úton értékesítették, feltehetően orgazdák útján, akik minden bizonnyal beolvasztották a nemesfémeket. Csak a szerencsés véletlennek és talán a karácsonyi ünnepek közelségének volt köszönhető, hogy néhány darab mégiscsak a muzeológusok látókörébe került, amikor a családfő az arany- és ezüsthalmik maradék részét megpróbálta eladni a falujához legközelebb eső nagyváros, Debrecen közismert óra- és ékszerboltjában. Az így ránk maradt leleteket hosszas huzavona után Budapestre szállították, az országos gyűjtőkörrel rendelkező Magyar Nemzeti Múzeum Népvándorlás Kori Gyűjteményét gazdagítva.¹

Tanulmányomban azt vizsgálom, hogy az egyetemes kutatástörténeti viszonylatban is ki-

emelkedő jelentőségű leletek értékeléséhez, a régészeti lelőhely és lelőköri körülmények rekonstrukciójához milyen történeti források állnak rendelkezésünkre. A tárgyi emlékek felsorolása után a kartográfiai iratok – katonai felmérések, kataszteri összeírások és kéziratok térképek – elemzésével a lelőhely pontos helyszínének meghatározási folyamatát mutatom be, majd a kincs előkerülési körülményeiről a falusi legendáriumban szájhagyomány útján megőrződött különféle állításokat próbálom a korabeli meteorológiai adatok segítségével mérlegelni. Végezetül a lelőhely fémkeresős hitelesítésének folyamatát ismertetem, amelynek során – minden igyekezetünk ellenére – további, az egykori kincshez tartozó fémleletre már nem bukkantunk.

1 A tépei kincs kutatástörténetével foglalkozó legfontosabb munkák további régészeti szakirodalommal: SUPKA GÉZA: A tépei népvándorláskori leletről. Ein Schatzfund der Völkerwanderungsepoche aus Tépe (Comitat Bihar). *Archeológiai Értesítő*, 33. (1913) 395–408., 470–471. (= SUPKA, 1913); LÁSZLÓ GYULA: A tépei lelet. Kiegészítő adatok Supka Géza, *Arch. Ért.* 1913. 395–408. 1. leletközléséhez. La trouvaille de Tépe. Quelques additions à l'étude de Géza Supka, *Arch. Ért.* 1913, p. 395–408. *Archeológiai Értesítő*, III/1. (1940) 77–83., 83–90. (= LÁSZLÓ, 1940); GARAM, ÉVA: *Katalog der awarenzeitlichen Goldgegenstände und der Fundstücke aus den Fürstengräbern im Ungarischen Nationalmuseum*. Bp., 1993. (Catalogi Musei Nationalis Hungarici. Seria Archaeologica, I.) (= GARAM, 1993); GARAM ÉVA: A Népvándorlás Kori Gyűjtemény. A 200 éves Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményei. SZERK.: PINTÉR JÁNOS. Bp., 2002. 71–91.; SZENTHE GERGELY: Az avar kor. A Kárpát-medence ősi kincsei. A kőkortól a honfoglalásig. Főszerk.: VÁGÓ ÁDÁM. Bp., 2015. 432–481. (= SZENTHE, 2015)

Információk a találás előtti és utáni napokról

A faluban végzett célzatos interjúzások, valamint a Tépéről gyermekként elszármazott és nyugdíjas éveit Budapesten töltő Karalyos-Szenási Gyula hathatós segítségével (családfa-rekonstrukciók alapján folytatott) célzott családi levelezések alapján egyértelműen bizonyosodott, hogy a kincset nem egyedül a telektulajdonos, id. Ujvári Gábor (Debrecen, ? – Tépe, 1933 körül) találta, legalábbis az örömhírt megoszthatta egyik fiával, ifj. Ujvári Gáborral (Tépe, 1889. december 31. – 1939/1940 körül) és felesége előző házasságából származó nevelt fiával, Szöllösi Lajossal (Tépe, 1881. szeptember 8. – 1935?). Ezt követően a kincset háromfelé osztották.²

Úgy tűnik – és ez nem szokatlan eljárás a kincsek történetében –, hogy a tépei leletek nagyobbik része már azelőtt kikerülhetett az avatatlan szemek és ezáltal a tudományos érdeklődés látóköréből, mielőtt a telek birtokosa, idősebb Ujvári Gábor 1911. december 24-én, a karácsonyt megelőző vasárnap megjelent a fent említett debreceni óras-ékszerész üzlet-helyiségben, hogy különféle aranyholmikat ajánljon megvételre. Annak oka, hogy a cívis várost választotta utazásának céljául, többféle lehetett. Nem kétséges, az eredeti célja az volt, hogy az osztozkodás során az ő kezére jutott harmadrészt vagy annak a még meglevő maradványát, a minden bizonnyal izgatott alkudozásokkal teli napok után (feltehetően a bihari közigazgatási-kereskedelmi központ, Nagyvárad feketepiacán még be nem olvasztott kincs utolsó darabjait) rövid úton – még az ünnepek előtt – készpénzre váltsa. A vásárolni szándékozó tépeiek számára akkortájt ugyanis a falutól mintegy 40 kilométerre levő Bihar vármegyei központ, Nagyvárad volt a szokásos utazási célpont; ehelyett Ujvári gazda ez alkalommal a lakóhelyétől csupán fele távolságra eső Debrecent, a Biharral szomszédos Hajdú

vármegye központját, egyszersmind saját szülővárosát választotta a könnyűnek ígérkező üzlet tervezett helyszínéül.

Az óras-ékszerész üzlet tulajdonosa, aki a Városi Múzeum önzetlen támogatója és egyszersmind az igazgatója volt ebben az időszakban, sajnálatos módon épp nem tartózkodott a boltban. Löfkovits Artúr távollétében a személyzet érdeklődését viszont nem keltették föl a karácsony előtti forgatagban megvételre kínált, számukra bizonytalan eredetűnek látszó tárgyak – így azok megszerzésétől egyszer és mindenkorra elestek. De nem csak ők, az egész város: 1912 első felében ugyanis e tárgyak megszerzéséért kimerítő tárgyalásokat folytatott egymással a cívis település nem sokkal korábban alapított városi múzeuma és az akkor már több mint egy évszázados múlttal rendelkező országos intézmény, a Magyar Nemzeti Múzeum.

A leletegyüttes összetétele

Aranyozott ezüst tál

Ezüstből öntött tál egyharmad része, előlapja részben aranyozott, hátlapján a bizánci császári központi műhelyek és hivatalok pecsétjeivel. A tálalótál készítési helyének, műhelyének és időpontjának meghatározása elsősorban az ellenőrző pecsétetek, az ezüst finomságát hitelesítő öt pecsétlenyomat alapján történt: ezek szerint a Kr. u. 547–556 közötti időszakra, I. Iustinianus császár uralkodásának idejére keltezhető. A tál késő római és kora bizánci motívumkincsét bőségszaru, palmattás növényi ornamentika, hullámvonal, gyöngysor és delfinabrázolások alkotják.³

Ezüst kehely és korsó

Domború kerek talpon álló kehely, félgömb alakú teste függőlegesen bordázott, felfelé szélesedő nyakát bordás szalagpánt zárja. A gyenge megtartású ezüstlemez-töredékekből első-

2 A bizánci tál ránk maradt töredéke valójában nem a kezdetektől a szakirodalomban szereplő egynegyed, hanem az eredeti edény megközelítőleg egyharmad része, amely megfelel a találók közötti osztozkodás arányának.

3 SUPKA, 1913. 395.; GARAM, 1993. 107. Taf. 94–97.; SZENTHE, 2015. 450–451., VIII. 46. kép. Ltsz. MNM 65/1912.1.; VIDA TIVADAR: *Késő antik fémedények a Kárpát-medencében. Gazdagság és hatalom a népvándorlás korában.* Bp., 2016. 55–58. (Hereditas Archaeologica Hungariae, 1.)

IVÁN GYULA

Kataszterizáljuk a világot! A modern kataszter gazdasági jelentősége

Bevezetés

A fenti, hangzatos felszólítás – igaz, a magyar nyelvnek némileg idegen megfogalmazással – („*Let us Cadastre the World*”) a törökországi Isztambulban 2015-ben tartott Kataszteri Világtalálkozó alkalmából elfogadott Isztambuli Nyilatkozat címe.¹

A Nyilatkozat rávilágít a modern kataszter szinte összes jellemzőjére, és 22 pontba foglalt megállapításai elsősorban gazdasági kérdésekkel foglalkoznak. Napjainkra a modern földügyi igazgatás (beleértve a katasztert is) a nemzetgazdaság alapvető infrastruktúrájává nőtte ki magát, hiszen minden emberi tevékenység valamilyen kapcsolatban van a földdel, melyen megvalósul.

A kataszter gazdasági jelentőségét mutatja, hogy a fejlett országokban a földingatlan-tulajdon értéke, a rajta lévő jelzalog értékével együtt, a nemzeti vagyon 60–65 százalékát teszi ki. A földingatlan-tulajdonnal kapcsolatos befektetések, gazdasági és egyéb tevékenységek generálják a GDP 30–35 százalékát. Az ingatlanokon lévő jelzalog összértéke a GDP-nek mintegy 30–35 százaléka (Magyarországon ez csak 5–8 százalék!).

Egyetérthetünk a magyar közigazgatás nagy alakjával, dr. Magyary Zoltánnal, aki 1936. évi dolgozatában a következőket írta a földméréssel (kataszterrel) kapcsolatban: „*A földméréssel kapcsolatos feladatok, amelyek az egész állami életnek és a közigazgatás minden ága működésének alapjául szolgáló államterület felmérését és nyilvántartását vannak hivatva*

minden szükséges célból ellátni, kifejezetten az általános igazgatás fogalomkörébe tartoznak, és ha a közigazgatás változó elemeinek nyilvántartására szolgáló statisztikai szolgálatot a miniszterelnök hatáskörébe utalták, logikailag éppúgy odavaló a közigazgatás eme konstans elemének nyilvántartására vonatkozó szolgálat.”²

Tanulmányom a modern kataszter nemzetgazdasági jelentőségét mutatja be.

A modern kataszter

A kataszter modern, napjainkban használt megközelítéséről számos szakirodalmi hivatkozást lehetne sorolni.³ Az informatika, az adatbázisok rohamos fejlődésének eredményeként a kataszter igazából már nem választható el a kapcsolódó jogi adatoktól (a klasszikus telekkönyvi adatoktól), hanem egységes rendszert képezve működik a fejlett földügyi igazgatással rendelkező országokban.

Természetesen vannak olyan országok, ahol szervezeti szinten megmaradt a kataszter és a telekkönyv megosztottsága (pl. Ausztria vagy Németország tartományaiban),⁴ azonban fizikailag a térképi (kataszteri) és a jogi (telekkönyvi) adatok egy adatbázisrendszerben működnek, így műszakilag egységesnek tekinthetők.

Az egységes ingatlan-nyilvántartási rendszert üzemeltető országok (köztük hazánk) esetében az egységesség szervezetileg is biztosított. Meg kell jegyezni, hogy az egységes ingatlan-nyilvántartási rendszereket jóval fej-

1 World Cadaster Summit (<http://wcadastre.org>). A nyilatkozat letölthető: <http://wcadastre.org/files/file186.pdf>.

2 MAGYARY ZOLTÁN: A földmérés jövője és a közigazgatás. *Geodéziai Közlöny*, 12. (1936) 5-8:70-77. Idézett hely: 76.

3 IVÁN GYULA: Napjaink katasztere. *Catastrum*, 4. (2017) 2:58–64.

4 Németországban sem egységes kataszter, sem telekkönyv nem létezik, ugyanis az egyes szövetségi tartományok önállóan szabályozzák a nyilvántartásokat. Így azt lehet mondani, hogy Németországnak 16-féle katasztere és telekkönyve van.

lettebbnek tekinthetjük a hagyományos rendszereknél, ugyanis a valódi, sokcélú kataszter elvei ilyen rendszerben érvényesülnek a leghatékonyabban.

Az egységesítés igazából a múlt század 90-es éveiben indult be igazán, amikor a volt szocialista, valamint a skandináv országokban létrehozták az egységes ingatlan-nyilvántartási rendszereket (Hollandiában 1832, míg hazánkban 1972 óta működik egységes rendszer). Érdekesség, hogy Horvátországban ebben az évben vezetik be az új, egységes ingatlan-nyilvántartási rendszert.

Tehát ha ma kataszterről beszélünk, egy jogi információkkal integrált térképi adatbázist kell érteni rajta, amelynek működése a nemzetgazdaság és a fenntartható fejlődés érdekeit szolgálja.

Kataszter és gazdaság

A „klasszikus” kataszter gazdasági szerepe nem kétséges, mivel minden országban az ingatlanok adóztatása céljából jött létre. A modern kataszter ezt a funkciót természetesen megtartotta, azonban számos olyan tevékenységgel bővült (pl. ingatlanértékelés, földhasználati adatok és menedzsment, területrendezés, területfejlesztés), amely egy integrált környezetben segíti bármely nemzetgazdaság működését. Mielőtt ezt a szerepet részletesebben ismertetnénk, kanyarodjunk egy kicsit vissza a már említett Isztambuli Nyilatkozathoz.

A Nyilatkozat maga a fejlett kataszterrel működő országok körében nem váltott ki különösebb visszhangot, azonban a gyenge vagy nem létező földügyi igazgatással rendelkező országok nagy jelentőségűnek ítélték (64 ország képviselője írta alá, köztük 26 miniszter).

Felmerül a kérdés, mi ennek a különböző hozzáállásnak az oka? A válasz egyértelmű: a kataszter a nemzetgazdasági fejlődés alapja, a gyenge vagy nem létező földügyi igazgatással rendelkező országokban a gazdaság is gyengén

működik, nincs meg a gazdaság fejlődéséhez, irányításához szükséges politikai, szervezeti infrastruktúra.

Ezt a problémát de Soto közelítette meg híres könyvében, amelyben a földügyi igazgatás és a kapitalizmus kapcsolatát tárgyalta. A kérdés az ő megfogalmazásában így hangzik: vajon a kapitalizmus miért működik nyugaton, míg a fejlődő világban nem?⁵

Következtetései szerint ennek nem kulturális okai vannak, hiszen a fejlődő országokban is nagyon sokan és sokat dolgoznak. A problémát a vállalkozók hiányára sem lehet fogni, hiszen akik kiléptek a földművelésből, elsősorban kisvállalkozók lettek, nem pedig munkavállalók. A szegény embereknek is vannak bizonyos megtakarításaik, amelyeket beruháznak (pl. ingatlanba), és lényegében ezzel részt vesznek az üzleti életben. Érdekes, hogy ha a fejlődő országok állampolgárai által birtokolt vagyontárgyak értékét összeadjuk, akkor mintegy 9300 milliárd USD-t kapunk, amely azonos az USA éves hazai termelésének összértékével. Akkor mégis miért nem működik a kapitalizmus ezekben az országokban?

A válasz igen egyszerű és mégis bonyolult, ugyanis a vagyonból automatikusan nem lesz tőke. A fejlődő országokban a vagyon azért nem képes tőkeként működni, mert hiányzik a tulajdonjog, a jogrend, a tulajdon nyilvántartása, amely az emberek vagyonát összeköti a tulajdonosokkal, azaz hiányzik a kataszter.

Bizonyított és garantált tulajdonjog nélkül senki sem fog például jelzálogkölcsönt adni egy ingatlanra, így a vagyon nem tud tőkeként működni. A tulajdonjog biztosításával valaki már képes lenne egy ingatlanra jelzálogkölcsönt felvenni, egy részét eladni stb., és ezzel a vagyont tőkeként működtetni.

A földügyi igazgatás (kataszter) rendszere meghatározza az ingatlanokon lévő jogokat, azokra és a tranzakciókra jogi védelmet nyújt. Ez a tény előmozdítja a hatékony beruházásokat, csökkenti a kisajátítások kockázatát és növeli a tőkebefektetések hozamának kilátásait.

5 DE SOTO, HERNANDO: *The Mystery of Capital: Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else*. New York, 2000.

OTKA-PÁLYÁZATOK

A magyarországi hódoltság és hódoltsági peremvidék kataszteri iratainak (tapu defter) feldolgozása (OTKA K 108919)

Szakmai beszámoló a harmadik évről (2016)

Eredményeink

A zökkenőmentes forrásfeldolgozó munka érdekében az NKFIH 2017. 02. 23-án kelt engedélye alapján a projekt határidejét 12 hónappal, 2018. 12. 31-ig meghosszabbítottuk. A módosítást az utolsó feldolgozandó forráscsoporthoz tartozó rúznámcsfe defterek vártnál nagyobb száma tette szükségessé. Ezzel a változtatással a korábban összekapcsolt adatbázisrendszerek tesztelése és az adatbázisok adattartalmának fejlesztése megfelelő ütemben halad. A kutatócsoport az eddigi eredményeit hazai és nemzetközi konferenciákon is bemutatta.

1. Defterek tudományos feldolgozása

A projekt során eddig feldolgozott defterek száma 39, a betöltött rekordok száma 15 994. 2017 során 9 darab új deftert, 3713 új rekordot töltöttünk be az adatbázisba.

a) A tárgyév során tovább zajlott a hatvani, füleki, mohácsi/pécsi és szigetvári szandzsákok összeírásainak rögzítése, feltöltése az Oracle adatbázisba, és új elemként került a rendszerbe a szekszárdi szandzsák két összeírása. Folytatódott az adatrögzítéshez használt felületek tesztelése, valamint a már bevitt adatok ellenőrzése.

b) 2017 legfontosabb eredménye a birtokadó-mányozási naplók feldolgozásának megkezdése volt az éles adatbázisban. Az eddig feldolgozott források közül ez a legbonyolultabb típus, egyetlen rekordja több, gyakran több tucat hely- és személynévi adatot, illetve adóösszeget is tartalmaz. Az első három év során felépített rendszer az egyes forrástípusok egymásra épülésével megfelelő alapnak bizonyult a birtokadomá-

nyozási naplók feldolgozásához. A munka az adatok mennyiségének megnövekedése miatt látszólag az eddiginél lassabban, de jelentősebb zökkenők nélkül folyik. Már az eddig bevitt adatok is lehetővé teszik, hogy nyomon kövessük az egyes oszmán katonák életútjában, a javadalombirtokaik méretében, jövedelmében és elhelyezkedésében beállt változásokat. A Tatuk GIS-rendszerben vizualizált adatok segítségével pedig pontos képet kapunk a javadalombirtokos-katonaság birtokainak elhelyezkedéséről is. Olyan, korábban megválaszolatlan kérdések megoldására is lehetőség nyílik a két adatbázis alapján, mint pl. hogy egy adott magyarországi portya spontán vállalkozás vagy előre megtervezett akció volt-e. Az adatbázisokba felvitt új adatok alapján pontosan meghatározható lesz az a terület, ahonnan az egyes magyarországi portyák során mozgósították a különféle oszmán egységeket.

c) 2017-ben az adatbázis terven felül, egy új területtel bővült: Sudár Balázs más irányú kutatásai során elkészítette a szekszárdi szandzsák két szandzsák-összeírásának adatbázisát.

2. Informatikai fejlesztések

2017-ben új informatikai fejlesztések már nem történtek, az adatbázisok tesztelése folyt. Az „Oszmán Adatbázis” online hozzáférhetővé tételét az utolsó deftertípus problémamentes feltöltését követően, 2018 végén tervezzük.

3. Térinformatikai fejlesztések

2017-ben új térinformatikai fejlesztésre már nem került sor, a Tatuk GIS adatbázis tesztelése zajlott.

4. Forrásfeltárás

(Isztambul, 2017. 03. 16–18.; 2017. 11. 19–25.)

2017-ben két alkalommal folytattunk kutatásokat az isztambuli Başbakanlık Osmanlı Arşivi anyagában. Elsődleges célunk az eddig összegyűjtött anyagban mutatkozó hiányok pótlása, illetve a legfontosabb forráscsoportok szisztematikus másoltatásának befejezése volt. A kutatóutak eredményeként több fontos forráscsoport iratanyaga teljes terjedelemben, digitális másolatban hazakerült. A 2017-ben hazahozott felvételek száma összesen: 20 856.

a) A 2014–2015-ben megkezdett és 2017-ben folytatott kutatások elsődlegesen továbbra is az oszmán központi pénzügyi hivatal (Defterhâne-i Âmire) 16. és 17. századi összeírás-sorozataira irányultak. A 2017. évi gyűjtőutak során sikerült a Timar Ruznâme Defterleri (RZ) sorozatából újabb kilenc kötetnyi, korábban csak magángyűjteményben található, illetve Magyarországon egyáltalán nem őrzött deftert lemásoltatni.

b) A Maliyeden Müdevver Defterleri (MAD) sorozatból az oszmán katonaság külföldi összeírásai közül 15 kötet, eddig hiányzó példányt találtunk és másoltattunk le. Ezzel a vizsgált szandzsákok Isztambulban őrzött birtokadományozási naplói kivétel nélkül megvannak másolatban.

c) A Tapu Tahrir Defterleri (TT) sorozata magyarországi digitális gyűjteményének kiegészítéseként 13 defter másolata került haza.

d) A Bab-i Defteri Cizye muhasebesi kalemi defteri (DCMH) sorozatában sikerült Magyarországra vonatkozó, 17. századi fejadó deftereket is találni, melyek közül három jegyzéket másoltattunk.

e) Folytattuk a Kâmil Kepeci Tasnifi (KK) sorozatába tartozó, az Oszmán Birodalombeli közigazgatási viszonyok feltárásának alapjául szolgáló kinevezési defterek (Ruûs Defterleri) 2014-től megkezdett kutatását is. A 16–17. századi tisztviselők, így a magyarországi beglerbégek és szandzsákbégek kinevezési adatait is tartalmazó jegyzékek közül 46 teljes példány másoltatása történt meg, melyek Magyarországon eddig csak magán-

gyűjteményben vagy egyáltalán nem voltak megtalálhatók.

f) A 17. századi kötetek másoltatásával folytattuk a szultáni tanács (Divan-i Hümayûn) fontos ügyeit tartalmazó Mühimme defterek (MD) teljes példányainak hazahozatalát. 45 teljes kötet másoltatása történt meg, ezzel befejeződött a 16–17. századi magyar vonatkozású adatokat tartalmazó MD kötetek összegyűjtése.

g) Folytattuk a Başbakanlık Osmanlı Arşivi gyűjteményében található rövidebb terjedelmű dokumentumok áttekintését is, amelyek számos apróbb információval járulnak hozzá a hódoltsági török világ megismeréséhez. Elsősorban az Ibnülemin-, az Ali Emiri-, és a Muallim Cevdet-féle rendezésekből válogattunk iratokat.

5. Részvétel tudományos konferencián

A kutatócsoport eddigi eredményeit hazai és nemzetközi konferenciákon is bemutattuk.

Sudár Balázs: Török világ Pécsen. Pécs, 2017. április 5. Pécs története alapítvány, történelmi előadássorozat.

Sz. Simon Éva: A Bocskai berát. Debrecen, 2017. június 23. Déri Múzeum (Múzeumok éjszakája megnyitó)

Sz. Simon Éva: Oszmanisztikai kutatások lehetőségei az MNL-ben. MNL OL, 2017. szeptember 5. Műhelytanácskozás

Sudár Balázs: Szekszárd a török korban. Eger, 2017. november 11. Élet az oszmán hódoltságban V., Hungari Dzsebedzsi Kulturális Hagyományőrző és Sportegyesület.

Sz. Simon Éva: A szpáhi katonaság vizsgálatának lehetőségei a MNL OL Oszmán adatbázisa alapján. Eger, 2017. november 12. Élet az oszmán hódoltságban V., Hungari Dzsebedzsi Kulturális Hagyományőrző és Sportegyesület.

Gábor Demeter – Éva Sz. Simon: Some Spatial and Temporal Aspects of Ottoman Accommodation in the Hungarian Kingdom – The Possibilities of Visualization in GIS. Istanbul, 2017. november 21. 2. Uluslarasi Osmanli Cogrfyasi Arsiv Kongresi, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü.

Éva Sz. Simon: «Sinirsiz» Imparatorluk.

Igazolvány.

No. 48.

Certificat.

Ezen igazolvány felmutatója
Hoedl Rudolf úr,
 a Magyar határbizottság tagja
 feljogosítottatik, hogy mint a trianoni békeszerződés II. rész 29. cikkének alapján létesített határkijelölő bizottság tagja, Magyarország határát az alatt megjelölt állammal határos részén minden irányban szabadon átléphesse. Nevezett az összes katonai és polgári hatóságok részéről a legmesszebbmenőleg támogatandó, a legelőzékenyebb bánásmódban részesítendő és útjából minden akadály elhárítandó.

Nevezettnek úgy személyes, mint hivatalos podgyásza a magyar királyi pénzügyminisztérium 77.859/1921. számú rendelete értelmében mindenféle vámtól és adótól mentes. A podgyász megvizsgálása tilos.

Ezen igazolvány érvényes szabad közlekedésre bármely szállítóeszközzel a Magyar - *Szlovákia* határ mentén.

Monsieur
Rudolphe Hoedl
chambellan

porteur de ce certificat est autorisé dans sa qualité de membre de la Commission de délimitation prévue dans l'article 29. de la partie II., du Traité de Paix de Trianon à franchir librement et dans toute direction la frontière de la Hongrie avec l'Etat sousindiqué. Les autorités militaires et civiles sont invitées de lui prêter tout appui et assistance.

Par ordre no 77.859/1921. ministère des Finances royal hongrois les bagages officiels et privés du nommé sont dispensés de tout impôt, douane et de tout autre taxe similaire. L'examen de ses bagages est défendu.

Ce certificat est valable pour le libre circulation avec tous les moyens des transports le long de la frontière de la Hongrie et de *l'Etat*

Magyar királyi miniszterelnök:
 Le Président du Conseil des Ministres:

Bertalan

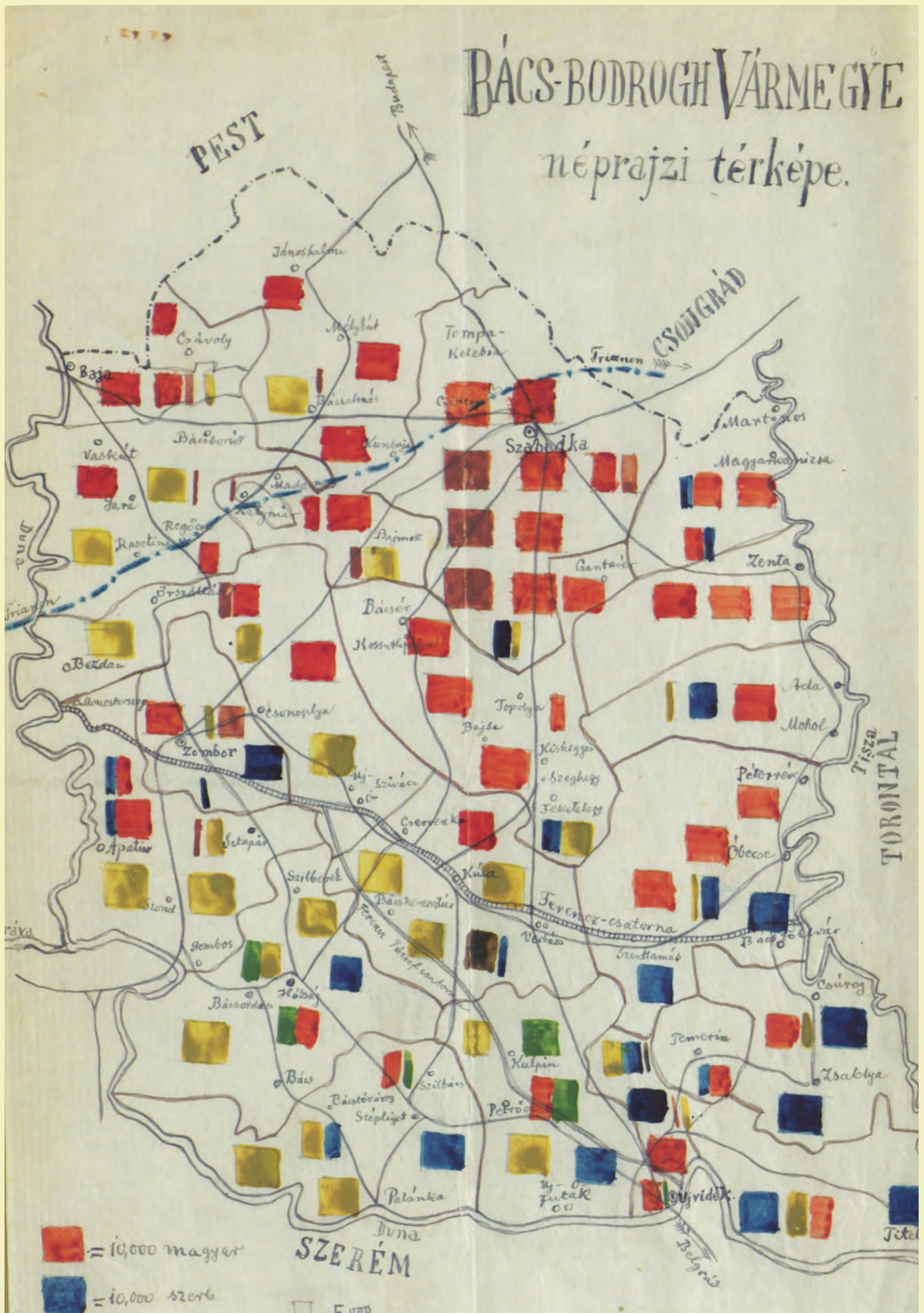
A bizottság elnöke:
 Le Président de la Commission:

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR
 K. BUDAPEST

U 478. IV. A/LT

■ Hoedl Rudolf, a magyar határmegállapító bizottság gépkocsivezetőjének határátlépési igazolványa, 1921 (MNL OL, K 478 - D - e - 2474/1922.). L. ehhez Suba János cikkét.

■ A Bács-Bodrog vármegyei lakosoknak a határmegállapító bizottsághoz címzett emlékiratának térképmel-
léklete, 1921 (MNL OL, K 478 - D - d - 561/1922.)